

JÁCHYM TOPOL

Jáchym Topol (f 1962) var aktiv i den litterära undergroundrörelsen i det kommunistiska Tjeckoslovakien. Han smugglade in förbjudna böcker i landet, satt tidvis i fängelse och var med och grundade tidskriften *Revolver Revue*. Efter murens fall har han blivit en av de starkaste rösterna i den samtida litteraturen. Flera av hans böcker finns utgivna på svenska.

*Topols författarskap är genomsyrt av en språklig experimentlusta som ger hans verk den unika stilistiska prägel som har kommit att bli hans signum. Han vänder och vrider på orden, leker med dem, tänjer på gränser och bryter tabun. I hans första roman *Sestra* (Syster) från 1994 finns en anmärkning från förlaget som uppmärksammar läsaren på att det grammatiskt och ortografiskt inkorrekta språkbruket inte beror på tryckfel utan är ett avsiktligt kreativt grepp från författarens sida. Var det en medveten strategi att skapa ett eget språkligt uttryckssätt eller har det utvecklats naturligt utifrån böckernas teman? Jáchym Topol berättar om sitt förhållande till språket under en paus i programmet på bokmässan i Göteborg 2009.*

Jag ser det faktum att förlaget Atlantis satte dit den där anmärkningen som ett tidsdokument. Mitt sätt att förhålla mig till språket var absolut ett uppror mot det språk som användes under den kommunistiska eran. Språket var förstas censurerat

på den tiden – inte bara vad som sades utan även hur det sades. Om man ser det ur ett historiskt perspektiv, kan jag till exempel nämna rockbandet *Plastic People of the Universe* som 1977 fängslades för att de använde vulgära uttryck som *arsel* och *skit*, vilket idag verkar skrattretande. Det är i själva verket en helt normalt utveckling. Det finns andra exempel längre tillbaka i historien. François Villon, den franske poeten, använde också skandalösa uttryck.

Jáchym Topol (foto: Lova Meister)

Nuförtiden har jag en känsla av att språket är helt befriat från tabun, men när jag var ung, på 70-talet, fanns det fortfarande många tabun kvar. Jag tror att mitt språk utvecklades helt naturligt. Jag var en 18-årig intellektuell som inte fick läsa vid universitet utan istället var tvungen att ta jobb som arbetare, som pannskötare. Flera gånger i min ungdom satt jag korta perioder i fängelse och på dårhús. Jag tog förstås inte bara till mig det språk som användes i kretsen av drömska unga bokälskare och intellektuella utan även i andra miljöer där

jag befann mig. Det är inget konstigt. Det gjorde även mina förebilder, till exempel Isaak Babel. Han var en glasögonprydd intellektuell som var med i kriget, hamnade bland riktiga barbarer och lärde sig deras språk.

Språk var absolut något som intresserade mig – jag intresserar mig för allt – men det handlade också om överlevnad. Jag kunde ju inte gärna tala högräddande i pannrummet eller i fängelset med mördarna där, då hade jag varit *out* direkt. Så jag lärde mig slangen fort. Sen rörde jag mig i undergroundkretsar, där man väldigt snabbt insåg att man var på botten. Maksim Gorkij insåg detsamma – hans vänner var tio år äldre, och oavsett om de var författare eller musiker satt de i fängelse eller jobbade som arbetare och utgjorde samhällets botten. Det var där jag sög i mig språket. Det har betytt väldigt mycket för mig.

När jag var i 17–18-årsåldern läste jag ett inlägg av Josef Škvorecký som varnade unga författare. Han sade att det inte gick att ta språket från gatan och använda det rakt av, eftersom både studentjargong och fängelseslang förändrades vart femte år, utan att författaren måste göra något med språket. I mitt huvud har jag nog också alltid bearbetat språket. Det är ett oavbrutet äventyr, språket. I min senaste bok *Kallt land* använder jag inte Pragslang. Huvudpersonen i *Kallt land* växte inte upp i Prag. Han satt en längre tid i fängelse och använder ett mer korrekt språk.

Min vän Dora Kaprálová har också påverkat mig. Hon är en

klarsynt kritiker, född i Brno men bosatt i Berlin. Hon sade till mig: "Jag är trött på alla *zelenej, modrej, hnilobnej* (*grön, blå, rutten; grammatiskt inkorrekt talspråksformer*, ö.a.). Det krävs något nytt." Jag fundrade på det och insåg plötsligt att jag inte kunde använda det språk jag lärde mig för tjugo år sedan. Jag försökte alltså skriva på korrekt skriftspråk och det passade mig perfekt. Språket utvecklades hela tiden. I tjeckiska finns ju olika distinktioner mellan skriftspråk, talspråk och vardagsspråk. Det är något som jag ständigt leker med. Pratar jag för mycket? Det är för att jag alltid tänker på det här.

Du har berättat hur ivrigt du läste förbjudna böcker under kommunisttiden. Var det några böcker som gjorde särskilt starkt intryck på dig?

Det var helt avgörande för mig. Idag pratade vi om Centraleuropa och nämnde Milan Kundera och Joseph Brodsky, men för mig var – och är – en författare som ungraren György Konrád och hans roman *Besökaren* livsviktig. Eller Václav Havel, Bohumil Hrabal och Jaroslav Hašek. Polackerna Czesław Miłosz och Leszek Kolakowski. Det är något jag alltid bär med mig. Utan de författarna skulle jag inte finnas. Jag tänker också på Egon Bondy. Eller Orwell med sin *1984*.

I Norge har min roman *Kloktat dehet* (*Å gurgle tjære*) just kommit ut. Jag är hemskt glad över att den har blivit recenserad. Det är lite komiskt, men i recensionen jämförs den med *Blecktrumman* av Günter Grass – och det slog mig att det nog stämmer. *Blecktrumman* gjorde starkt intryck på mig. Jag stal

den av Jiří Gruša (*tjeckisk författare och dissident*, ö.a.). Jag var ihop med hans dotter på den tiden och bodde i hans bibliotek, medan han satt i fängelse. Jag snodde *Blecktrumman* från honom när han satt inne. Jag tog faktiskt flera av hans böcker. Jag visste inte om han skulle komma tillbaka. Jag vill inte utmåla mig som en romantiker, men de kunde ha slagit ihjäl honom där och böckerna hade inte funnits kvar för evigt. Så tänkte jag när jag var 17, helt normalt, men idag verkar det fasansfullt. Med det vill jag bara säga att de förbjudna böcker jag läste under kommunisttiden var enormt viktiga för mig.

- Lova Meister

PÅ GÅNG I FÖRLAGET

18/5 kl. 18.00 Mats Larsson talar om Bohumil Hrabal och läser ur sina översättningar av Hrabals verk på Tjeckiska centret, Villagatan 21, Stockholm. Bokförsäljning. Varmt välkomna!